

BAB III

MÉTODE PANALUNGTIKAN

3.1 Desain Panalungtikan

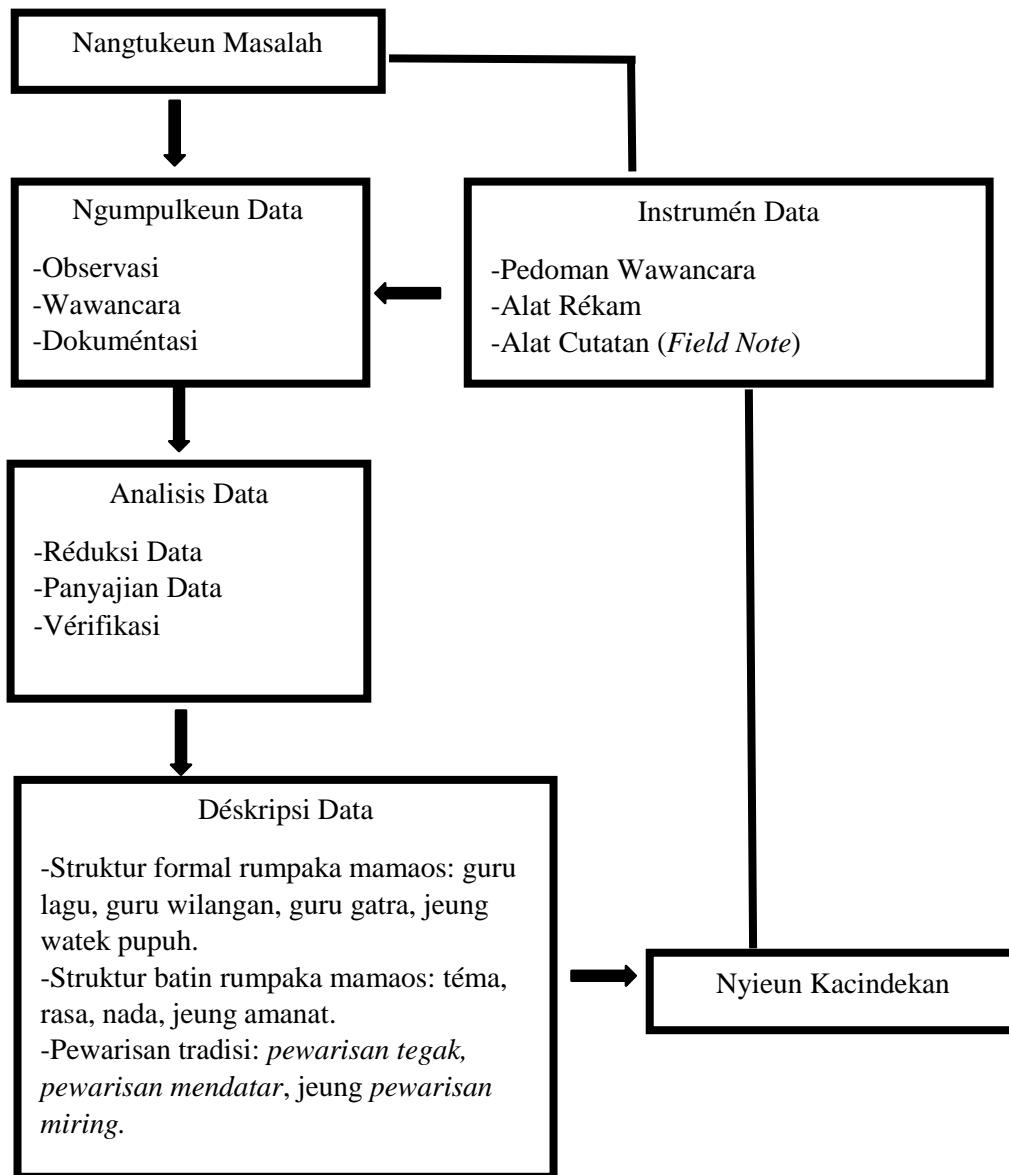
Desain panalungtikan penting pisan dina kagiatan panalungtikan. Umpamana mun teu maké desain anu bener, panalungtik moal bisa ngalakukeun panalungtikan kalayan alus, ku sabab moal miboga padoman panalungtikan anu jelas. Nurutkeun Suharsaputra (2011, kc. 181) desain panalungtikan mangrupa hiji hal jeung kumaha panalungtikan dilakukeun pikeun medar hasil sarta ngajawab pananya dina panalungtikan. Anapon Nasution (2009, kc. 23) ngébréhkeun desain panalungtikan nyaéta rarancang ngeunaan cara ngumpulkeun jeung nganalisis data sangkan bisa dilaksanakeun sacara ékonomis kalayan tujuan panalungtikan. Cindekna, desain panalungtikan mangrupa padoman dina ngalakukeun prosés panalungtikan, diantarana nangtukeun instrumén panalungtikan, téhnik pangumpulan data, jeung nganalisis data.

Ieu panalungtikan asup kana panalungtikan kualitatif kalawan métode déskriptif. Sukmadinata (2010, kc. 72) ngébréhkeun métode déskriptif mangrupa panalungtikan pikeun ngadéskripsikeun atawa ngagambarkeun fénomena-fénoména anu sifatna alami atawa rékaan manusa. Dina ieu panalungtikan didéskripsikeun struktur formal (guru lagu, guru wilangan, guru gatra, jeung watek pupuh), struktur batin (téma, rasa, nada, jeung amanat) jeung pewarisan tradisi (*pewarisan tegak, mendatar, jeung miring*) di Sanggar Percéka Art Centre.

Desain panalungtikan bisa disebut bagan runtusan tahapan panalungtik. Ti mimiti ngaidéntifikasi masalah, ngarumuskeun masalah, studi pustaka, ngumpulkeun data, ngolah data, hasil panalungtikan, jeung dipungkas ku nyieun kacindekan.

Pikeun leuwih babari dina ngalakukeun panalungtikan, dibutuhkeun desain panalungtikan anu puguh jeung ngéntép seureuh. Galur panalungtikan ngaliwatan sawatara léngkah, nyaéta (1) milih masalah, (2) ngumpulkeun data, (3) nangtukeun métode panalungtikan, (4) analisis data, (5) ngadéskripsikeun jeung interprétsasi data, jeung (7) nyieun kacindekan. Sangkan leuwih jéntré, bagan desain

panalungtikan Pewarisan Seni Mamaos di Sanggar Percéka Art Centre Cianjur saperti ieu di handap.

Bagan 3.1
Desain Panalungtikan

Panalungtikan nu digunakeun nyaéta panalungtikan lapangan. Data dikumpulkeun ti lapangan ku cara ngadatangan informan jeung réspondén. Informan nyaéta jalma nu boga informasi ngeunaan objék panalungtikan, sedengkeun réspondén nyaéta jalma anu ngajawab pertanyaan ngeunaan objék panalungtikan, dua hal éta penting pisan dina panalungtikan pikeun meunangkeun informasi ngeunaan objék panalungtikan. Ieu panalungtikan medar ngeunaan

pewarisan tradisi Seni Mamaos di Sanggar Percéka *Art Centre* nu boga tilu pasualan, nyaéta (1) pewarisan tradisi, (2) struktur formal, jeung (3) struktur batin. Ieu panalungtikan dilakukeun ku cara wawancara, observasi, angkét jeung dokuméntasi.

3.2 Téhnik Ngumpulkeun Data

Kagiatan ngumpulkeun data mangrupa bagian penting tina prosés panalungtikan. Sugiyono (2011, kc 225) ngébréhkeun yén sacara umum aya opat jenis téhnik pangumpulan data, nyaéta observasi, wawancara, dokuméntasi, jeung gabungan. Dua téhnik pangumpulan data dina panalungtikan nyaéta observasi partisipan, dokuméntasi, jeung wawancara. Nurutkeun Fraenkle jeung Wallen (2006, kc. 516) yén wawancara mangrupa alat nu utama digunakeun dina panalungtikan jeung nu paling umum nyaéta wawancara informan. Observasi partisipan ngagabungkeun partisipasi dina kahirupan jalma nu bakal ditalungtik kalayan profésional ngajaga jarak nu memungkinkan observasi jeung ngarékam data. Dina pangumpulan data nu dilakukeun aya sawatara téhnik, saperti:

3.2.1 Wawancara

Wawancara digunakeun pikeun meunangkeun caritaan pewarisan tradisi Seni Mamaos di Sanggar Percéka *Art Centre*.

3.2.2 Observasi

Observasi digunakeun pikeun niténan kumaha pewarisan Seni Mamaos lumangsung. Kadua éta téhnik silih lengkepan, data nu teu meunang ti observasi bakal dilengkepan ku wawancara. Kadua éta téhnik bakal dibantuan ku alat rékaman jeung cutatan. Rékaman pikeun data wawancara, sedengkeun cutatan pikeun nyatet hal-hal naon waé anu patalina jeung Seni Mamaos.

3.2.3 Dokuméntasi

Dokuméntasi mangrupa cara anu digunakeun pikeun nyokotan data jeung informasi sangkan ngarojong dina ngalakukeun panalungtikan. Dokuméntasi digunakeun pikeun ngumpulkeun data tuluy ditalaah (Sugiyono, 2015, kc. 329).

3.3 Instrumén Panalungtikan

Instrumén mangrupa alat pikeun meunangkeun informasi jeung data. Nurutkeun Siswantoro (2010, kc. 73) yén instrumén mangrupa alat nu digunakeun pikeun ngumpulkeun data. Salila ieu nu sering dikenal nyaéta tés, interview, observasi, atawa angkét. Nasution (dina Sugiyono, 2010, kc. 60) ngébréhkeun dina panalungtikan kualitatif mah euweuh pilihan nu lain tibatan ngajadikeun manusa salaku instrumén panalungtikan nu utama.

Nurutkeun Nasution (dina Sugiyono, 2010, kc. 61-62) yén nu nalungtik salaku instrumén panalungtikan miboga ciri-ciri saperti di handap ieu:

1. Nu nalungtik salaku alat peka jeung boga réaksi kana sagala stimulus tina lingkungan nu kudu diperkirakeunana boga ma'na;
2. Nu nalungtik salaku alat nu bisa nyaluyukeun kana sagala aspék kaayaan jeung bisa ngumpulkeun rupa-rupa ragam data sakaligus;
3. Sakabéh situasi mangrupa sabeungkeutan. Euweuh hiji instrumén mangrupa tés atawa angkét nu bisa nangkep sakabéh situasi, iwal manusa;
4. Hiji situasi bisa ngalibatkeun interaksi manusa, teu bisa disurtian ku pangaweruh wungkul. Pikeun mikasurtina perlu sering ngarasakeuna, neuleuman dumasar kana pangaweruh;
5. Nu nalungtik salaku instrumén bisa langsung nganalisis data nu geus kakumpul;
6. Kur manusa salaku instrumén nu bisa nyieun kacindekan dumasar kana data nu dikumpulkeun dina hiji waktu;
7. Dina panalungtikan ieu ngagunakeun angkét anu sipatna kualitatif, nu ngutamakeun réspon dina wangun déskripsi sangkan bisa diolah sacara déskriptif.

Panalungtikan nu dilakukeun boga sawatara instrumén, saperti:

1. Pedoman Wawancara

Wawancara mangrupa alat nu eusina daptar pertanyaan ka palaku Seni Mamaos jeung informan nu kalibat dina pewarisan Seni Mamaos.

Tabél 3.1
Pedoman Wawancara

Wasta	:
Usia	:
Wandabaga	:
Atikan	:
Padamelan	:
Alamat	:
No. Telepon	:

No	Daptar Pertanyaan pikeun Informan
1	Saha waé murid anu mimiti diajar di ieu sanggar?
2	Kumaha métode pangajaran/pewarisan Seni Mamaos nu dipraktékkeun ku Abah salila ieu?
3	Dina pewarisan Seni Mamaos di ieu sanggar, naha aya teu kurikulumna?
4	Lamun teu aya, ngagunakeun naon baé léngkah-léngkah kagiatan nu dilaksanakeun heula-pandeurina dina ngajarkeun Mamaos?
5	Naon nu jadi kritéria (KKM) pikeun mastikeun yén eta murid geus dianggap bisa (ngawasa)?
6	Naon deuih kritéria yen eta murid téh geus dianggap ahli? Naha aya lalaguan naon baé nu kudu dicangking/dikawasa?
7	Naha aya murid Abah nu pernah jadi juara Mamaos?
8	Kumaha ‘suka duka’ Abah dina ngokolakeun ieu sanggar hususna dina pewarisan Seni Mamaos?
9	Jumlah murid nu kaasuh jeung geus tamat ti ieu sanggar aya sabaraha ratus/rébu urang? Mana nu dominan, siswa atawa siswi? Naon sababna?
10	Salila ngajarkeun jeung ngokolakeun ieu sanggar, naha dibantuan ku asistén?
11	Pangalaman manggung (Seni Mamaos) parantos ka mana baé? Lamun ka luar nagri ka nagara mana baé?
12	Lamun manggung di luar nagri naha aya undangan husus? Dina raraga naon baé?
13	Tina tilikan Abah salaku guru, saha waé barudak (siswa) anu dipandang punjul dina seni Mamaos usia 10-20, 20-30, 30-40? Hayang ditataan saha waé!
14	Usia dina rentang mana nu paling dominan, anu dianggap punjul Seni Mamaosna?

15	Naha aya data/informasi ngeunaan murid Abah nu bisa dipanggihan?
16	Naon palakiah Abah bisa ngahasilkeun barudak anu punjul?
17	Aya teu tapak lacak murangkalih Abah dina ngawariskeun seni?
18	Aya teu murid Abah anu ngadegkeun sanggar nyalira?
19	Naon kendala-kendala nalika Abah ngawariskeun Seni Mamaos ka barudak?

No	Daptar Pertanyaan pikeun Murid (Réspondén)
1	Leres Sadérék murid Abah Tatang <i>Percéka Art Centre</i> dina widang Mamaos?
2	Ti iraha Sadérék guguru Seni Mamaos ka Abah Tatang?
3	Naon nu jadi udagan atawa maksud sadérék diajar Mamaos?
4	Kumaha pangalaman sadérék nalika diajar Mamaos ku Abah Tatang?
5	Kumaha baé léngkah-léngkah dina ngajardeun/pewarisan Seni Mamaos ka para siswa?
6	Kumaha cara Abah Tatang dina ngajardeun Mamaos? Humoris, tegas, disiplin?
7	Lalaguan naon baé nu diajardeun ku Abah Tatang?
8	Lagu-lagu naon nu geus kacangking atawa kakawasa ku sadérék?
9	Coba hayang dicontoan (dipentés) pikeun..... ditembangkeun!
10	Geus dibawa minton ka mana waé salila diasuh ku Abah Tatang?

2. Alat Rékam

Panulis ngagunakeun alat rékam pikeun néangan data ngeunaan rékaman informan jeung réspondén.

3. Alat Catetan (*Field Note*)

Dina panalungtikan lapangan, salian ti ngarékam panalungtik wajib nyatet naon-naon nu perlu dicatet pikeun ngagampangkeun panalungtik ngasupkeun data ngeunaan Seni Mamaos.

4. Angkét

Panulis ngagunakeun angkét pikeun néangan data ngeunaan pamahaman Seni Mamaos ngaliwatan *google form*.

Tabél 3.2
Angkét

No	Daftar Pertanyaan
1	Naha sadérék wanoh kana Seni Mamaos?
2	Naha sadérek apal bédana Kawih jeung Mamaos?

Angkét di luhur disebar ka sabelas réspondén ngaliwatan aplikasi *google form*. Katitén yén aya dalapan réspondén nu teu wanoh kana Seni Mamaos katut bédana.

3.4 Profil Sanggar Percéka *Art Centre* jeung Sumber Data

Ieu panalungtikan tempatna nyaéta di Sanggar Percéka *Art Centre* Jl Suroso No. 58 Kab. Cianjur. Ieu tempat mangrupa kumpulan barudak nu latihan Seni Mamaos, tari, dongéng, sajak, jeung gamelan. Cianjur, Jawa Barat kungsi jadi kiblat budaya jeung kesenian Sunda. Kamekaran Cianjur kungsi tinggaleun dina sawatara bidang: sosial, ékonomi, hukum, politik, jeung seni. Hal ieu lamun dibandingkeun jeung mekarna Kota Sukabumi. Sacara historis, mung ukur dina sisi filsafat jeung kaagamaan Cianjur bisa terus panceg. Éta ogé kurang proporsional tur kurang jadi *filter* arus modérniasi nu gancang pisan. Katambah-tambah sacara géografis kota Cianjur diapit ku dua kota gedé, nyaéta Bandung jeung Jakarta nu boga pangaruh budaya metropolis nu kuat.

Ajén-ajén *kearifan lokal* nu kungsi dijungjung luhur di Cianjur pikeun ngagedékeun ngaranna, kiwari katinggali dipopohokeun. Pola hirup masarakat (utamana barudak ngora) geus nuturkeun kota gedé anu sabenerna kurang loyog jeung kultur sarta kondisi kota Cianjur. Salasahiji dampakna nyaéta masarakat kurang mikacinta kana seni tradisi nu réligius warisan ti para karuhun Cianjur baheula.

Ku ayana éta, Tatang Setiadi boga tarékah pikeun ngamumulé seni tradisi anu mingkin ditinggalkeun ku masarakat. Salasahiji tarékahna nyaéta asup ka lingkungan instansi pamaréntahan jeung sakola dina program sosialisasi, sarta ngabina seni tradisi. Hasilna geus bisa méré harepan.

Dina taun 1987, awalna Tatang Setiadi ngadegkeun hiji pakumpulan seni tradisi nu dingaranan “Pasundan Percéka” nu puseurna di kompléks SMP Pasundan Cianjur. Ti taun 1990 tempat kagiatan pindah lokasi sarta éta ngaran paguyubananan dirobah ku kecap “Percéka” jadi teu maké “Pasundan”. Dina taun 1990 seni tradisi Sunda “Percéka” resmi ngadeg ngaliwatan SK Depdikbud Kabupaten Cianjur. Ari kecap “Percéka” miboga dua harti; nu kahiji harti dina basa Sunda nyaéta parigel atawa sagala bisa. Sedengkeun harti nu kadua mangrupa singgetan “Persatuan Cendekiawan Karawitan”. Supaya jadi internasional maké *Art Centre*, maksudna pusat kesenian Sunda.

Program Percéka nyaéta ngamumulé, ngabina, jeung mekarkeun seni jeung budaya Sunda. Targetna nyaéta barudak jeung guru-guru kasenian sa-Cianjur. Percéka terus mekar sok sanajan mindeng akibat tina kurangna sarana pikeun ngarojong lumangsungna kagiatan dina ngabina generasi ngora, utamina nu mangrupa tempat *pembinaan* jeung *kesekretariatan*. Ku kituna, kapaksa kudu pundah-pindah lokasi. Sok sanajan kitu, préstasi-préstasi bisa dihontal ku Percéka nu matak kapercayaan masarakat beuki nambahan. Percéka geus dipercaya pikeun ngagarap sababaraha widang seni nu gawé bareng jeung sababaraha lembaga pamaréntah atawa swasta, sarta diondang pikeun ngeusian sababaraha agenda, boh lokal, nasional, jeung internasional. Ku diwangunna Dewan Kesenian Cianjur, Percéka kungsi dipercaya ku komite Tari Dewan Kesenian Cianjur salaku palaksana téhnis pelatihan tari di Kabupaten Cianjur salila sababaraha période.

Sawatara widang seni digarap ku Percéka jeung terus ngahasilkeun karya-karya anyar. Lian ti éta, Percéka terus boga karep pikeun nyitak kader calon pamingpin bangsa nu wanoh kana jati dirina, reueus kana kabudayaanna, sarta terus-terusan tasakur kana anugerah ti Gusti nu Maha Kawasa. Salian ti éta, Percéka boga tarékah dina ngajembarkeun jaringan sangkan leuwih wanoh jeung dipiwah. Ieu hal dilakukeun pikeun nambah pangalaman anak didikna ngeunaan ajén silaturahmi jeung gawé bareng ngaliwatan média seni tradisi.

Dina taun 2006 diayakeun kagiatan “Papajar Budaya ka-1” pikeun medar aspék légal jeung program gawé nu leuwih asak. Éta kagiatan diluuhun ku Bapa Suryayuga (Dirjen Kementerian Kabudayaan jeung Pariwisata), Dadang Sufianto (Wakil Bupati Cianjur), sarta para palaku seniman jeung budayawan Sunda

kasepuhan ti Jawa Barat. Dina kasempetan éta diresmikeun **Percéka Art Centre** jadi lembaga resmi anu miboga badan hukum. Hal ieu diwewegan ku ditandatanganna prasasti di lokasi sanggar nyaéta di Jl. Suroso No. 58, Cianjur, Jawa Barat.

Sumber data nyaéta tempat néangan data panalungtikan anu baris dijadikeun bahan tulisan. Nurutkeun Sutopo, (2006, kc. 56-57) sumber data nyaéta tempat data dicangking kalayan ngagunakeun métode anu tangtu atawa mangrupa manusa, artéfak, atawa dokumén-dokumén, di antarana:

- a. Dokumén atawa arsip dina panalungtikan ieu mangrupa foto-foto prakprakan pewarisan Seni Mamaos di Sanggar Percéka *Art Centre*.
- b. Informan dina ieu panalungtikan ieu nyaéta Tatang Setiadi. Tului respondénna nyaéta Wardah Ramdaningsih, Dika Dzikriawan, Nurul Khaerul Nisa, Nazareta Arassy, jeung Marcelo Sotomayor.

3.5 Biografi Tatang Setiadi

Tatang Setiadi gumelar di Bandung, 24 Désember 1954. Anjeunna mangrupa pupuhu di Sanggar Percéka *Art Centre*. Kolot anjeunna mangrupa seniman Sunda, ku kituna boga teurah seni dina dirina. Sanggeus lulus ti Konsevatori Karawitan Bandung (ayeuna SMKI), anjeunna teu nuluykeun pendidikan formal tapi leuwih milih guguru ka para seniman Sunda, di antarana Ali Syahban. Tatang Setiadi jadi penari Sunda profésional ti taun 1972. Salasahiji tarian anu diteuleumanna nyaéta Ketuk Tilu, sajenis tari rakyat Sunda anu geus kolot pisan. Anjeunna salasahiji *Perumus Rancangan Undang-Undang Pelestarian Adat se-Indonesia* jeung mintonkeun pagelaran tari di sawatara tempat di Indonésia. Salian minton di jero nagri, anjeunna sering ngurilingan ka sajumlah nagara di Asia jeung Éropa di antarana di taun 2004 jadi duta budaya Indonésia ka Yunani. Salian parigel dina nari, anjeunna ngawasa ampir sakabéh jenis kasenian Sunda. Geus 1.000 leuwih naskah pidato, drama, dongéng basa Sunda anu dihasilkeun. Lagu-lagu Sunda nu diciptakeun geus ngahontal ratusan judul. Anjeunna nyiptakeun seni tari anyar nu ayeuna milik masarakat, nyaéta ‘**Nyalawéna**’ (1991, ‘**Kuda Kosong**’ (1996), jeung ‘**Pelung Manggung**’ (2001).

Dina taun 1987, awalna Tatang Setiadi ngadegkeun hiji pakumpulan seni tradisi nu dingaranan “Pasundan Percéka” nu puseurna di kompléks SMP Pasundan Cianjur. Ti taun 1990 tempat kagiatan pindah lokasi sarta éta ngaran paguyubanana dirobah ku kecap “Percéka” jadi teu maké “Pasundan”. Dina taun 1990 seni tradisi Sunda “Percéka” resmi ngadeg ngaliwatan SK Depdikbud Kabupatén Cianjur. Ari kecap “Percéka” miboga dua harti; nu kahiji harti dina basa Sunda nyaéta parigel atawa sagala bisa. Sedengkeun harti nu kadua mangrupa singgetan “Persatuan Cendekiawan Karawitan”. Supaya jadi internasional maké *Art Centre*, maksudna pusat kesenian Sunda. Tujuan Percéka nyaéta ngamumulé, ngabina, jeung mekarkeun seni jeung budaya Sunda. Targetna nyaéta barudak jeung guru-guru kasenian sa-Cianjur. Tempat sanggarna nyaéta di Jalan Suroso No 58, Cianjur, Jawa Barat. Anjeunna nikah jeung Iim Suprihatin sarta miboga tilu budak, nyaéta Desi Endah Puspitaningsih, Ginanjar Perbawana, jeung Tari Pinasih. Tangtu waé tapak lacak ngawariskeun senina nurun ka barudakna. Tatang Setiadi mangrupa tokoh kasenian anu kasohor jeung miboga kapribadian hadé. Anjeunna ogé miboga idéalisme tinggi nu teu mandang waragad, hartina ku ayana barudak anu datang hayang latihan ogé kacida bungahna sarta dirojong ku istri jeung barudakna. Nalika ngajarkeun Seni Mamaos pinuh ku rasa nyaah pikeun murid-muridna lir ibarat ka budakna sorangan, ku kituna loba barudak antusias hayang guguru ka anjeunna. Tatang Setiadi sering diulem ku bupati dina acara kabudayaan, ku sabab konsisténsina dina ngamumulé kasenian tradisi Sunda.

TabéL 3.3

Data Informan jeung Répondén Pewarisan Seni *Mamaos* di Sanggar
Percéka Art Centre

No	Data Informan	Foto Informan
1	<p>Wasta : Tatang Setiadi Wandabaga : Lalaki Usia : 68 Taun Padamelan : Pengasuh Seni di Yayasan Percéka <i>Art Centre</i> Alamat : Jalan Suroso No. 58 Cianjur 43215 No. Telepon : 081312588312</p>	
2	<p>Wasta : Dika Dzikriawan Wandabaga : Lalaki Usia : 27 Taun Padamelan : Penggiat Budaya Cianjur Diréktorat Jenderal Kebudayaan (KEMENBUDRISTE K RI) Alamat : Griya Maleber Indah, Blok C4, No 9 Cianjur No. Telepon : 085727667623</p>	
3	<p>Wasta : Arrasy Nazareta Wandabaga : Istri Usia : 16 Taun Atikan : SMAN 1 Cilaku Cianjur (kelas 11) Padamelan : Pelajar Alamat : Kp. Bojong Picung Rt. 04/04 desa Pamoyanan, kec. Cibinong, Cianjur No. Telepon : 087753179763</p>	

4	<p>Wasta : Nurul Khaerul Nisa Wandabaga : Istri Usia : 11 Taun Atikan (kelas 5) : SDN Pasir Nangka Padamelan : Pelajar Alamat : Kp. Pasir Nangka Rt. 02/13 desa Sirnagalih, kec. Cilaku, Cianjur No. Telepon : 087771175891</p>	
5	<p>Wasta : Wardah Ramdaningsih Wandabaga : Istri Usia : 20 Taun Atikan : Mahasiswa S1 Jurusan Pendidikan Basa Sunda UPI Padamelan : Mahasiswa Alamat : Kp. Cijeler Rt. 06/02 desa Cikancana, kec. Gekbrong, kab. Cianjur No. Telepon : 081380581572</p>	
6	<p>Wasta : Marcelo Sotomayor Wandabaga : Lalaki Usia : 47 Taun Negara : Brazil Padamelan : Guru gitar klasik jeung Edukator Musik</p>	

3.6 Ngolah jeung Analisis Data

Data anu geus kakumpul ngaliwatan instrumén panalungtikan tuluy diolah jeung dianalisis. Nurutkeun Bogdan jeung Biklen (dina Meleong, 2007, kc. 248)

yén analisis data kualitatif mangrupa upaya nu dilakukeun kalayan jalan gawé jeung data, ngaorganisasikeun data, dipilihan jadi ngahiji nu bisa dikokolakeun, néangan jeung manggihan pola, manggihan naon nu penting jeung bisa diteuleuman, jeung mutuskeun naon nu bisa dicaritakeun ka batur.

Di pihak séjén, Nurutkeun Seiddel (dina Meleong, 2007, kc. 248) yén prosés ngolah data kualitatif saperti di handap:

1. Nyatet nu ngahasilkeun cutatan lapangan, tuluy béré kode sangkan datana tetep bisa dipaluruh;
2. Ngumpulkeun, milihan, ngaklarifikasi, nyieun ikhtisar jeung indéksna;
3. Mikir, sangkan katégori éta data miboga ma'na, neangan jeung manggihan pola sarta hubungan-hubungana, jeung nyieun timuan-timuan umum.

Miles jeung Huberman (1994, kc. 12) ngébréhkeun yén aktipitas dina analisis data kualitatif dilakukeun sacara interaktif jeung lumangsung sacara tutuluyan nepi ka tuntas, nepi datana pinuh. Aktipitas dina nganalisis data, nyaéta:

1. *Data Reduction (Réduksi Data)*

Data nu dimeunangkeun ti lapangan jumlahna loba, perlu dicatet sacara daria jeung wincik. Ngaréduksi data hartina: ngarangkum, milih hal-hal nu poko, pokus kana hal-hal nu penting, ditéangan téma jeung polana, sarta miceun nu teu perlu. Data nu geus diréduksi bakal méré gambaran nu jelas jeung ngagampangkeun nu nalungtik pikeun ngalakukeun pangumpulan data satulunya.

2. *Data Display (Panyajian Data)*

Sabada data réduksi, aya léngkah satulunya nyaéta nyajikeun data. *Data display* dina panalungtikan kualitatif bisa dilakukeun dina wangun: uraian nu singget, bagan, tabél, hubungan antar katégori, *flowchart*, jrrd.

3. *Conclusion Drawing (Vérifikasi)*

Léngkah katilu nyaéta nyieun kacindekan. Kacindekan awal nu dilaporkeun

sipatna masih *sementara*, jeung bakal robah mun teu manggihan bukti-bukti kuat nu ngarojong kana tahap ngumpulkeun data satuluyna. Tapi mun kacindekan geus dirojong ku bukti-bukti nu valid jeung konsistén nalika nu nalungtik balik deui ka lapangan ngumpulkeun data, jadi kacindekan nu dilaporkeun mangrupa kacindekan nu bisa dipercaya.